

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YAYINLARI: 7

**ŞEHİRLERİN SEVDALISI
İBRAHİM HAKKI KONYALI
ARMAĞANI**

Konya 2015

SÜ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ, 2015 Konya

İBRAHİM HAKKI KONYALI (1896 - 1984)

Yaşar SEMİZ*

Giriş

Konya'da doğdu. Babası Nalbantzâde Mustafa Efendi'dir. İlköğrenimini Konya'da **Rüşdiyye-i Füyûzât-ı Hamîdiyye**'de gördü. Daha sonra Bekir Sami Paşa Medresesi'nin yerine yapılmış olan **İslâh-ı Medâris-i İslâmiyye**'ye devam etti. Burada Arapça öğrendi. I. Dünya Savaşı yıllarında açılan **Şimendifer Mektebi**'ni bitirdi. İlk devlet görevi **Batum**'da istasyon müdürlüğüdür. Ardından **Konya Sanayi Mektebi**'nde Türkçe öğretmenliği, İstanbul **Meşihat Dairesi**'nde ders vekâleti halifeligi, **Başbakanlık Arşivi**, **Askerî Müze** ve **Vakıflar Genel Müdürlüğü**'nde uzmanlık yaptı. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün **Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nin** kuruluşunda büyük payı oldu.

İbrahim Hakki Konyalı yazı hayatına Konya'da **Maşrik-i İrfan** gazetesinde başladı. **Babalık** gazetesinde yazılarını sürdürdü. Bu arada **Hak Yolu** isimli dergiyi yayımladı. Ancak altı sayı çıkarabildi. **İntibah**'ta başyazarlık yaptı. Mütareke yıllarında **Tercümân-ı Hakikat**'te daha çok tarihî konuları ele alan makaleler yazdı. İstanbul'a geldiği yıllarda Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Selim Ragıp Emeç ve Ali Ekrem Uşaklıgil'in çıkardığı **Son Posta**'da çalıştı. Gazetenin kapatılması üzerine **Tan** gazetesinde yazmaya başladı. Daha sonraki yıllarda **Vatan**, **Yeni Sabah**, **Hergün**, **Bugün**, **Yeni İstanbul**, **İstiklâl ve Yeni Asya** gazetelerinde, **Foto Magazin**, **7 Gün**, **Örnek**, **Tarih Dünyası**, **Tarih Konuşuyor**, **Vakıflar Dergisi**, **Vakıflar Bülteni** ve **Türk Yurdu** dergilerinde çeşitli yazılar kaleme aldı. Niyazi Ahmet Banoğlu ile birlikte **Tarih Dünyası Dergisi**'ni çıkardı. Onunla aralarının açılması üzerine **Tarih Hazinesi** isimli bir dergi yayımladı. Bazı yazılarında gerçek soyadı olan **Atis**'i kullandığı da olmuştur.

Konyalı'nın en önemli hizmetlerinden biri, Bulgaristan'a satılan Osmanlı arşiv belgeleriyle ilgili ilk haberi **Son Posta** gazetesinde yazarak (13 Mayıs 1931)

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO. ysemiz@selcuk.edu.tr

durumdan kamuoyunu haberdar etmesi ve ardından bu evrakın bir kısmının geri alınmasını sağlamasıdır. Bu konuda **Açık Söz** gazetesinde 1936 yılında bir seri yazı kaleme almıştır.

İbrahim Hakkı Konyalı, 1979 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Yüksek Hizmet ödülü ile ödüllendirildi. 1981 yılında da Selçuk Üniversitesi tarafından fahrî doktorluk unvanı verildi.

20 Ağustos 1984 tarihinde Konya Akşehir'de vefat etti, cenazesi İstanbul'a getirilerek 21 Ağustos'ta Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Çok sayıda yayımlanmış eseri bulunan Konyalı, zaman zaman da mahkemelerde bilirkişi olarak göreve davet edildi. Bilirkişilik yaptığı davalardan birisi de Fransız yazar Pierre Louys'in (1870-1925) eski İskenderiye'deki saray gözdelerinin yaşamını tasvir eden **Afrodit** (1896) adlı romanın Malatya milletvekili Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye çevrilmesi ile ilgili idi. Roman bazı kimseler tarafından müstehcen bulunmuş ve konu mahkemeye intikal etmişti. Mahkeme bilirkişi olarak İbrahim Hakkı Konyalı'nın görüşlerine başvurmayı uygun görmüştü. Bu yazımızda Konyalı'nın 1939-1940 yıllarında bilirkişi sıfatı ile görev yaptığı ve özellikle Cumhuriyet gazetesi ile ciddi kalem kavgası (polemik) yaşadığı tartışmaları ele alacağız.

Afrodit Davası

Kitap yargılamaları ve yasaklamalar siyasi içerik, dini propaganda, devlet büyükleri aleyhinde yapılan yayımlar, milletleri rencide edici olmaları ve müstehcenlik gibi sebeplerden dolayı 20. yüzyıl Türkiye'sinde birçok kez gündeme geldi. Matbaanın kuruluşundan sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nde ilk yasaklanan kitap Enderun-i Fazıl'ın *Defteri Aşk* isimli kitabıdır¹. Daha sonraki dönemlerde de yasaklamalar devam etti. '**Muzır**' düşüncelerini kitaplar vasıtası ile yaymaya çalıştığı gerekçesi ile '*Yunan İhtilal Tarihi ve Yunan İhtilalı Kahraman Kızı*' adındaki iki kitabın Osmanlı topraklarına girişi yasaklandı². Yasaklamalar bununla da kalmadı. Yüzyılın başında ünlü Türk bilim insanı İbni Sina'nın *Şifa* adlı eseri Maarif Nezareti bütçesinden verilen ödenekle basıldıktan kısa bir süre sonra kitabın '**zararlı**' olduğu iddia edildi. Baskı durduruldu. Basılıp ciltlenen nüshaları da toplatılarak yakıtıldı.

¹ Ali Canip Yöntem, '*Fazıl 1759 - 1810*', **İslam Ansiklopedisi** C. 4, MEB yay. İstanbul 1977i, s. 431.

² Taner Aslan, '*II. Meşrutiyet Döneminde Matbuat ve Neşriyat Yasakları*', **Tarihin Peşinden**, S. 2, Konya 2009, s. 236.

Mütareke yıllarında ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* adlı kitabından aynı adla Ahmet Fehim tarafından sinemaya uyarlanan, bir Fransız mürebbiyenin Osmanlı konağında yaşadığı aşk hikâyesini anlatan film, 1919'da Fransız işgal komutanı Franchet D'Esperey tarafından, '*Bir Fransız kızı düşük ahlaklı gösteriliyor.*' gerekçesiyle yasaklandı. Daha sonra Madame Bovary da mahkemelerde boy gösterdi³.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ali Ulvi Bey tarafından yazılan *Doğru Yol* adındaki kitap Cumhuriyet aleyhine açıkça bir tavır sergilememekle beraber örnek olarak yasaklama kararının ekinde verilen sayfalarda büyük bir beceri ile dini propaganda yaptığı ileri sürülerek yasaklandı⁴. 1933 yılında ise bir gazetede istiklal harbinin öncülerinin hedef alan ve milli mücadele tarihi okuyucularını yanlış yönlendirdiği iddiası ile yayımı durdurulan, daha sonra Kâzım Karabekir Paşa tarafında bir yayınevine bastırılan *İstiklal Harbimiz* adındaki eserine aynı gerekçe ile matbaa basılarak el kondu ve eser imha edildi⁵.

Müstehcenlik sebebi ile yasaklanan yayımlara gelince bunların çoğunun özellikle Paris ve İngiltere'den gelen magazin ve sağlıkla ilgili resimli dergilerin olduğu dikkat çeker. Bunların içerisinde yer alan bazı fotoğrafların Türk toplumunun ahlak anlayışına uygun olmadığı gerekçesi ile yasaklanır⁶. Ancak Cumhuriyet döneminde edebi bir romanla ilgili müstehcenlik iddiası 1939-1940 yıllarında da Pierre Louys'un yazdığı ve CHP milletvekili Nasuhi Baydar'ın Türkçeye çevirdiği *Afrodit* adlı roman ile gündeme geldi.

1. Afrodit Davasının Ortaya Çıkışı

1939 yılı İkinci Dünya Savaşı'nın çıktığı yıldır. Bütün Avrupa'nın kan ve barutla uğraştığı bir dönemde Türkiye'de bir bakıma Avrupa'daki savaşı gölgede bırakacak ve günlerce basını meşgul edecek ilgin bir tartışma yaşanır. Afrodit davası.

Dava Fransız yazar **Pierre Louys**'in (1870-1925) eski İskenderiye'deki saray gözdelerinin yaşamını tasvir eden ve ilk baskısı 1896'da yapılan Afrodit adlı

³ Cavit Yamaç, *Vitrin, Servet-i fûrun – Uyanış*, c. 87, No. 2277, 11 Nisan 1940.

⁴ Mustafa Yılmaz – Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923 – 1973)*, Siyasal kitabevi, Ankara 2007, s. 80-81. Bu çalışmada dikkat çekici pek çok örnek vardır.

⁵ Feridun Kandemir, *Karabekir'in Kitabı Niçin ve Nasıl Yakıldı, Siyasi Dargınlıklar, C. 5*, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1955.

⁶ Yılmaz-Doğaner, s. 148.

romanın Türkçeye çevrilmesi ile ilgilidir⁷. Eseri Türkçeye Malatya milletvekili Nasuhi Baydar çevirdi. Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi ve Kenan Basımevi sahibi Kenan Dinçmen tarafından basılarak piyasaya sürüldü.

Romanın konusu kısaca şu şekildedir⁸. Roman Mısır Kraliçesi Koopatra'nın ablası Berenia devrinde (milattan 80 – 100 yıl önce) İskenderiye'de Kızıs isminde gayet güzel bir 'kurtizan'⁹ vardır. Kızıs bir gün İskenderiye mendireği üzerinde heykeltıraş Demetroyos'a tesadüf eder. Genç sanatkar Kraliçe'nin sevgilisi ve birçok İskenderiyeli kadının da gözdesidir. Fakat Kızıs bu karşılaşmada ona karşı pek lakayt görünür. Bu durum Heykeltıraş'ın dikkatini çeker. Heykeltıraş Kızıs'ın yanına gelerek onunla tanışır. Aralarında uzun bir konuşma olur. Konuşmanın sonunda Kızıs ele geçirilmesi çok zor olan üç şeyin kendisine getirilmesi karşılığında Heykeltıraş'la birlikte olabileceğini söyler. Heykeltıraş Demetroyos, Afrodit Mabedi Baş Rahibi'ne ait tarağı, bir başka kadında bulunan aynayı ve bizzat mabudenin boynundaki gerdanlığı alacaktır. Heykeltıraş gerdanlığı mabudenin ölümüne sebep olarak (ilaheye hüsmetsizlik ederek) alır ve Kızıs'e getirir. Ancak bu arada Heykeltıraş Demetroyos'un Kızıs'e karşı olan heyecan ve ihtiras da bitmiştir. Hâlbuki Kızıs, istediklerini üç cinayet işleyerek temin etmiş ve kendisi için bunca fedakârlığa katlanmış olan Demetroyos'a çılgınca bağlanmıştı. Bu kez Demetroyos Kızıs'e 'tarağı saçlarına, gerdanlığı boynuna tak ve aynayı da eline alarak Afrodizi bayramı günü mendirekteki fenerin tepesinden halka görün. O zaman seninle müstakbel münasebetimin mahiyetini tayın ederim' der. Bunları yapan Kızıs'ı halk Afrodit zanneder. Kadın yakalanarak hapse atılır. Orada da zehirlenerek öldürülür. Demetroyos, onun cesedini örnek olarak bir heykel yapmaya başlar. Heykeli yapmak aylar, yıllar sürer.

Eserin Türkçe çevirisinin yayımlanmasından kısa bir süre sonra bazı okuyucular tarafından 'müstehten' olduğu ve Türkiye'deki ahlaki değerlere

⁷ Eserin Türkçe çevirisi için bak. Pier Luis, **Afrodit – Eski Adetler**, Türkçe çevirisi Nasuhi Baydar, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939. Eserin bizim gördüğümüz Fransızcası için bak. Pierre Louys, **Afrodita - Costumbres Antiguas (Novela)**, Prometeo, Germania 33, Valencia 1919. 1 - 29 + 2 + 30 – 271 + 3 sayfadan ibarettir.

⁸ Pier Luis, **Afrodit – Eski Adetler**, Türkçe çevirisi Nasuhi Baydar, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939.

⁹ En üst sınıftan fahişelik yapan kadınlar için kullanılan bir sözcük. Güzelliklerinin yanı sıra zekâ ve yetenekleri ile erkekleri baştan çıkaran metres. Genellikle bir erkeğe metreslik ederler ve herkesle sevişmezler.

zarar vereceği gerekçesi ile şikâyet edildi¹⁰. Polis tahkikatından sonra konu İstanbul Sultanahmet Birinci Sulh Ceza mahkemesine intikal etti. Mahkeme eserle ilgili şehir tarihi yazması ile ünlünen İbrahim Hakki Konyalı'yı bilirkişi tayin etti. Konyalı, 25.11.1939 tarihinde raporunu tamamlayarak mahkemeye sundu. Ardından da Afrodit adındaki eserle ilgili dava açıldı.

Davaya İstanbul Asliye Yedinci Ceza mahkemesi bakıyordu. Mahkeme 05.12.1939 tarihinde iddianameyi tamamladı. 19.12.1939'da da ilk duruşma yapıldı¹¹. Duruşmanın hâkimi **İsmail Hakki Gözden**, savcısı da **Hikmet Onat**'tı. Duruşmada dava edilenlerden **Sühulet Kütüphanesi** sahibi **Semih Lütfi Erciyaş** ve **Kenan Basımevi** sahibi Kenan Dinçmen hazır bulundu. Eseri Türkçeye çeviren **Nasuh Baydar**, Malatya Milletvekili olması ve teşri masuniyeti bulunması hasebi ile dosyası ayrıldığı için duruşmalara katılmadı. Sanıkların avukatlığını aynı zamanda Türk edebiyatının ünlü romancılarından biri olan **Esat Mahmut Karakurt** üstlenmişti. Duruşma sırasında mahkeme salonu davayı izlemek isteyen başta edebiyat dünyasına mensup kişiler olmak üzere ilgililer tarafından tamamen doldurulmuştu.

Duruşmada kimlik tespitleri yapıldıktan sonra hâkim, tetkikat zaptını ve poliste geçen muamelelere ait evrak sırası ile zapta geçirtti. Sonra bilirkişi İbrahim Hakki Konyalı tarafından hazırlanarak 25.11.1939 tarihinde mahkemeye sunulan Afrodit adlı eserle ilgili rapor okundu. Raporda geçmişteki bazı uydurmalarından ilham alınarak Afrodit'in hayal mahsulü olarak romanlaştırıldığı, eserde şehvet ve behimî (hayvanı) hisleri okşayan tarafların öne çıktığı, yazarın bu yolla serbestçe hareket edebilmek gayesi ile bile bile işin içerisine mitolojiyi karıştırdığını belirtiliyordu. Ardından eserden bazı alıntılar yapılarak ileri sürülen iddialar güçlendiriliyor ve eserin para kazanmak maksadı ile yayımlandığı ileri sürülüyordu¹².

¹⁰ Benzer tartışmalar 1937'de de gündeme gelmişti. Ne gibi yayın ve hareketlerin namus ve haysiyet kapsamında değerlendirileceği konusunda bir netlik olmadığı için konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiş fakat Meclis 12. 05. 1937 tarih ve 991 sayılı kararı ile konuyu yetkili mahkemelerin kararına bırakmıştı. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 5, C. 18, İctima 2, 58. Birleşim, 12. 05, 1937. s. 81.

¹¹ **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1939.

¹² **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1939, s. 2. 24 Şubat 1940 tarihinde Mekki Said tarafında kitabın çevirmen Nasuhi Baydar ile yapılan röportajda Baydar, 'eğer eserin müstehcenliği ile ilgili en ufak kuşku duysaydım asla çeviri yapmazdım' der. Baydar eseri para kazanmak için çevirmediğini, çeviriye eserde olmayan herhangi bir ilavede bulunmadığını da belirttiikten sonra keşke mahkemede aşamasına gelinmeden önce eserin aslını ve çevirisini benden isteselerdi ifadesine yer verir. Mekki Said, 'Afrodit Etrafında – Eserin Mütercimi Nasuhi Baydar İzahat Veriyor', **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1940.

İddianameni okunmasının ardından söz savunmaya verildi. Semih Lütfi 'Cihan edebiyatının güzel Afrodit'ini Türkiye Cumhuriyeti'nin adliyesinde benim müdafaa edeceğim hiç aklıma gelmezdi.' diye söze başladı. Kenan Dinçmen ile birlikte iddiaları kabul etmediler. İbrahim Hakkı Konyalı'nın birlikişiliğine de yabancı dil bilmediği, edebiyatla hiçbir alakası olmadığı, edebiyattan anlamadığı ve edebiyatla ilgili tek bir yazısının bile bulunmadığından edebi bir eseri tahlil edemeyeceği gerekçesi ile reddettiler¹³.

Eserin 1914'te Süleyman Tevfik Bey tarafından da tercüme edilerek basıldığı ve hiçbir takibata uğramadığı belirttiler. Ardından dünya edebiyatı tarihinde yer alan bu eserin o tarihe kadar da dünyanın çeşitli dillerine çevrilmesine rağmen herhangi bir takibata uğramadığı ifade edildikten sonra konunun daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için zamanın tek üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden birlikişi tayininin daha uygun olacağı fikrini ileri sürdüler.

Mahkeme heyeti talebi uygun buldu¹⁴. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bir yazı yazılarak ilgili fakülteden eseri değerlendirebilecek hocaların isimlerinin istenmesine ve davanın da 10 Kanuni sanı (Ocak) 1940 tarihine ertelenmesine karar verdi¹⁵.

İkinci duruşma 10 İkinci kanun (Ocak) 1940'ta saat 16'da başladı. Bu celsede Semih Lütfi Erciyaş'ın avukatı Esat Mahmut Karakurt'da hazır bulundu. Hâkim ilk olarak İstanbul Üniversitesi aracılığı ile Edebiyat Fakültesi Dekanlığından gönderilen tezkereyi okuttu. Tezkerede Fakülte davada birlikişilik yapabilecek olan Prof. Mustafa Şekip (Tunç), Sadrettin Celal (Antel), Ragıp, Doç. Ali Nihat (Tarlan) ve Hilmi Ziya (Ülken)den oluşan beş kişinin isimleri yazıyordu. Ancak mahkeme yeni birlikişilerle ilgili kararı bilahare vereceğini belirterek duruşmayı başlattı.

Savcı Hikmet Onat, bir önceki duruşmada Semih Lütfi Bey tarafından ileri sürülen Afrodit adındaki kitabın 26 yıl önce Süleyman Tevfik Bey tarafından tercüme edilerek neşredildiği ve herhangi bir tatbikata uğramadığı ifadeleri ile söze başladı. Türk ceza ve matbuat kanunlarının yürürlüğe giriş tarihlerini hatırlatarak, Osmanlıca olarak basılan ilk çevirinin piyasada olmadığını, esasen

¹³ Nadir Nadi, *Perde Aralığından, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979, s. 78-79. Nadir Nadi 'Afrodit Davası ve Geri Davranışlar', Cumhuriyet, 10 Temmuz 1964.*

¹⁴ Nadi, s. 79.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1939, s. 2; *Mahkemelerde, Vakit*, 20 Birinci kanun (Aralık) 1939.

yasaların da geçmişe yönelik uygulama yapmağa müsait olmadığını açıkladı. Sonra konuyu *Afrodite* romanına getirerek romanın büyük ölçüde melankolik ve şehveti yazılardan oluştuğunu ifade etti. Fransa'da böyle bir eserin yayımlanmış ve herhangi bir tahkikata uğramamış olmasının Fransız yasalarını ilgilendirdiği, Türkiye'de ise ecnebi yasaların değil Türk yasalarının geçerli olduğunu hatırlattı¹⁶. Ve mevcut bilirkişinin raporunun da eserim değerlendirilmesi için yeterli olduğunu, böyle bir eserde '*sanat eseri*' vasfının aranmayacağını belirtti.

Savcının iddialarına karşı savunmayı sanıklar adına Avukat Mahmut Esat Karakurt yaptı¹⁷. Karakurt, Piyer Luiz'in Fransız edebiyatında önemli bir konuma sahip olduğunu ve Fransız okullarında eserlerinden alıntılar yapılarak öğrencilere sorular sorulduğunu belirtti. Savcının eserden alıntı yaparak okuduğu kısmın Eski Mısır temayüllerini anlattığını ve dönemi yansıttığını söyledi. Eğer *Afrodite*'in edebi bir değeri olmasaydı Fransız operasında coşku ile sahnelenmeyeceğini, çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerlemeye çalışan Türkiye'de edebi bir eseri müstehcenlik gerekçesi ile itham edilmesini de doğru bulmadığını ilave etti.

Peyami Safa, Necip Fazıl, Vâlâ Nurettin, Refik Halid, Hüseyin Cahid ve daha pek çok edebiyatçının da aralarında bulunduğu aydınlardan hiçbirisinin romanı müstehcen bulmadığını ama nedense tek satır edebi metni kaleme almayan bilirkişinin eseri müstehcenlikle itham ettiğini belirtti.

Eserin yeniden değerlendirilmesini isteyen Karakurt, Edebiyat Fakültesi tarafında belirlenen ve konunun uzmanları olduğu bilinen kişiler tarafından yapılacak değerlendirmenin uygun olacağını söyledi¹⁸.

Karakurt'un savunmasının ardından hakim davayı 5 Şubat'a erteledi.

5 Şubat'taki duruşmaya edebiyatseverler ve öğrencilerden ilgi çok yoğun olduğu için yedinci asliye ceza mahkemesinin salonu dar geldi. Hâkim, duruşma birinci ağır cezanın salonuna naklettirdi. Burada önce Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri Ruhîyat Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç, Pedagoji Prof. Sadrettin Celal

¹⁶ *Cumhuriyet*, 11 İkinci kanun (Ocak) 1940 s. 5.

¹⁷ Karakurt halk arasında büyük bir romancı olarak tanınıyordu. *Afrodite* davası ile romancılığının yanında iyi bir avukat olduğunu da gösterdi. *Yeni Adam*, S. 272, 13 Mart 1940, s. 3.

¹⁸ *Cumhuriyet*, 11 İkinci kanun (Ocak) 1940 s. 5.

Antel ve Edebi Metinler Şerhi Doç. Ali Nihat Tarlan'dan oluşan bilirkişiler heyetinin raporu okundu. Raporda özetle şöyle deniyordu:

'Fransız ediplerinden Pierre Luyis'ın Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye çevrilen Afrodit adlı eseri ilmi tetkiklere dayandırılarak çok eski bir devri güzel bir üslupla canlandıran kıymetli bir sanat eseridir. Bu mahiyette bir eserden edebiyat ve hatta tarihle alakadar olan her ferdin istifade edebileceği şüphesizdir. Böyle önemli edebi bir eser müstehcen addedilemez' deniyordu.¹⁹

Raporun okunmasının ardından iddia makamı olarak Savcı Hikmet Onat, bilirkişi heyetinin raporuna kendilerine sorulan,

- 1 - Esere ilavelerin yapılıp yapılmadığı,
- 2 - Orijinalinde yer alıp yazarın çıkardığı bölümüm olup olmadığı
- 3 - Eserin tertip ve tanzimine riayet edilip edilmediği sorularına cevap verilmediği gerekçesi ile itiraz etti. Savcı Onat bilirkişilerin ilmi alanlarındaki liyakatlerine saygı duymakla beraber eserin müstehcen olmadığı yolundaki yorumlarına da katılmıyordu. Eserin müstehcenliğinde ısrar eden Onat eserin bir kere daha Maarif Vekâleti tarafından oluşturulacak heyet tarafından incelenmesini talep etti²⁰.

Savcı Onat'ın ardından söz alan sanıkların avukatı Karakurt, Savcının iddialarına karşı çıkararak savcının İbrahim Hakkı Konyalı tarafından hazırlanan rapor üzerinden iddialarını sürdürdüğünü belirtti. Esere ilaveler yapıldığı ve bazı kısımlarının da çıkarıldığı şeklindeki iddianın sadece eksik incelemeden kaynaklandığını, Konyalı'nın Fransızca bilmediği için öyle bir kanaate varmış olabileceğini söyleyerek mahkemeye Nasuhi Baydar'ın çevirisi ile birlikte 11 ayrı basımını da sundu²¹. Milletvekili sıfatını taşıyan bir kişinin sırf para kazanmak için böyle bir işe kalkışmayacağını belirtti. Davanın savaş ortamında olmasına rağmen Avrupa'da da dikkatle izlendiğini, böyle bir davanın Türkiye'yi uluslararası alanda da küçük düşürdüğünü ifade etti ve bir an önce kitabın aklanmasını istedi.

Açıklamalardan sonra hâkim İsmail Hakkı Gözden, eserim bir kere de Maarif Vekâletinin görevlendireceği heyet tarafından incelendikten sonra görüşülmesi

¹⁹ Vakıt, Son Posta, Cumhuriyet, Akşam, Tan, 6 Şubat 1940.

²⁰ Vakıt, Son Posta, Cumhuriyet, Akşam, Tan, 6 Şubat 1940.

²¹ Vakıt, Son Posta, Cumhuriyet, Akşam, 6 Şubat 1940.

için duruşmayı 17 Şubat'a erteledi²². Ancak 17 Şubat'ta Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti'nden herhangi bir cevap gelmediği için duruşma 24 Şubat tarihine ertelendi²³. Kararın ertelenmesinden kısa bir süre sonra da Talim ve Terbiye heyeti de kararını mahkemeye bildirdi²⁴.

Bu arada basında da konu ile ilgili dikkate değer yazılar yayımlamayarak Konyalı'nın birikişiliğine eleştiriler yağdırılıyordu. Peyami Safa bu davada basının nasıl elbirliği yaptığını özetle şu ifadelerle anlattı. *'Bu dava Nasuhi Baydar, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfki Atay, Kazım Namı Duru, Prof. Mustafa Şekip Tunç, Prof. Sadrettin Celal Antel, Prof. Ali Nihat Tarlan. Muharrir Vala Nurettin, Necip Fazıl Kısakürek, Sabiha Zekeriya Sertel, Naci Sadullah ve Peyami Safa haksızdırlar da. Pierre Louis'nin eseri yerine, aynı isimle çırılçıplak tablo ve heykel resimleriyle dolu bir kitabı, hem de adliyenin önündeki kaldırımlarda işportacılara bangır bangır bağırarak sattıran Konyalı İbrahim mi haklıdır? Basın Afrodit'* yüzünden birbirine girdi²⁵.

Yunus Nadi ise üç sütunluk baş makalesinde şunları yazıyordu: *'Müddeiumumî davayı lüzumundan çok aşırı benimsemiş ve bu fazla gayreti mahkeme çerçevesinden taşan derecelere götürmüştür. İbrahim Hakkı Konyalı zavallısı, bedii heyecan kaynağına dayanan sanatın yerinde ve zamanında bazı cemiyet kayıtları ile bağlanmaktan serazat kalabileceğini nereden takdir etsin? İlave edelim ki, nihayet koyu cahillikle karakersiz taassuba dayanan demagojiye karşı gösterilen müsamaha inkılâp prensiplerimize bile ziyan verebilecek tehlikeler doğurmaya kadar gidebilir.'* diyordu²⁶.

Yazılıp çizilenler de kamuoyunun dikkatini çektiği için 24 Şubat'taki duruşmayı çok sayıda vatandaş izlemek istedi²⁷. Duruşmanın başlayacağı saat olan 9.30'da mahkeme salonu meraklılar tarafından hınca hınç doldurulmuştu. Bu şartlarda mahkemenin çalışabilmesi imkânsızdı. Bu durum karşısında duruşma önce daha büyük salonu olan 2. Ceza salonuna daha sonra 7 ceza salonuna nakletti. Fakat bu salonlar da yeterli gelmedi. Kalabalık her iki salonu da bir anda doldurmuştu. Son çare olarak celsenin Adliye'nin en alt katında bulunan 4. Ceza salonunda açılmasına karar verildi. Salona ilgililer dışında ancak salona sadece 40 - 50 kişi alınabildi. Diğer meraklı kalabalık polis ve

²² **Vakit, Son Posta, Cumhuriyet, Akşam, Tan**, 6 Şubat 1940.

²³ **Akşam, Vakit, Tan**, 18 Şubat 1940.

²⁴ **Vakit, Cumhuriyet**, 22 Şubat 1940.

²⁵ **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1940.

²⁶ - Yunus Nadi, 'Afrodit işinin mahiyeti' **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1940.

²⁷ - Vatandaşların çok önemli bir kimsini üniversite öğrencileri oluşturuyordu.

jandarmanın gayretleri ile güçlkle mahkeme binasının dışına çıkarıldıktan sonra duruşma başladı.

Riyaset makamında 7. Asliye Ceza Reisi İsmail Hakki Bey, İddia makamında da bizzat Müddeiumumî Hikmet Onat vardı. Sanıklar da vekilleri ile birlikte yerlerini aldıktan sonra ilk olarak Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye heyetinin 21 Şubat 1940 tarihli raporu okundu. Raporda Nasuhi Baydar tarafından tercüme edilen eserin edebi kıymetinin bulunduğu. Tercüme sırasında kitabın mana ve mahiyetinin mütercim tarafından herhangi bir şekilde değiştirilmemiş olduğu gibi sanat idealine uygun ve diğer tasvirleri bakımından da yetişkin kimselerin ar ve hayâsını rencide eder mahiyette telakki edilemeyeceği ve bilhassa eserin matbuat kanununun bu husustaki maddelerine aykırı olmadığı belirtiliyordu²⁸.

Mahkeme reisi raporun okunmasından sonra ilk olarak sanıklara Talim ve Terbiye Kurulu'nun raporu hakkındaki görüşlerini sordu. Sanıklar adına söz alan Semih Lütfi Bey, raporun savunmalarına tamamen uygun olduğunu ve ilave edecek bir şeylerinin bulunmadığını söyledi. Ardından Müddeiumumî Hikmet Onat iddianamesini okudu. Onat savunma makamının bütün tezlerine tek tek cevap verdi. İddianamesinde bazen Afrodit adli romandan bölümler okuyarak bunları hukuki bakımdan tahlil etti. Roman kahramanı Afrodit'in genel ahlak anlayışı itibari ile mezmum (*Makbul olmayarak ayıplanmış. Kötü*) addedilen katil, hırsız ve din mukaddesatına tecavüz gibi işlere insanları yönlendirebilecek karakterde bir olduğunu söyledi. Eserin mahkemeye taşınması yüzünden dünyaya rezil olduk şeklindeki savunmaya 15 Şubat 1940 tarihli ve 558 numaralı **Gringorie** Edebiyat mecmuasında yer alan bir Fransız yazara ait '*Afrodit Türkiye'de Makbul Kabul Edilmemiştir*' yazısına atıfta bulunarak yazarın şu cümlesini nakletti. '*Biz Batılılar her şaheser ahlaki olamaz deriz, ama Şarklılar bizden daha ciddi ve serttirler.*'

Hikmet Onat iddianamesini okurken mahkeme koridorlarından sürekli itiraz sesleri yükseliyordu²⁹. Bunun üzerine mahkeme reisi İsmail Hakki Gözeten iddianamenin okunmasını durdurarak bu şartlarda duruşmaya devam edilemeyeceğini açıkladı. Semih Lütfi Bey ve Kenan Diçmen'in avukatları Esat Mahmut Karakurt riyaset makamının bu talebine şiddetle karşı çıktı. Sessizliğin

²⁸ Cumhuriyet, Son Posta, Akşam, Vakit, Tan, 25 Şubat 1940.

²⁹ Asım Us o gün adliye binasının içinde ve dışında yaşananları hiçbir şekilde tasvip etmez. Bu tür davranışların mahkemelere saygısızlık olduğunu söyler. Asım Us, '*Cumhuriyet Mahkemelerinin İstiklaline Hürmet*', Vakit, 28 Şubat 1940.

sağlanmasından sonra Müddeiumumî iddianamesini okumaya devam etti. 1908 ve 1910'da Paris'te, 1930'da da Brüksel'de toplanan Uluslararası Edebiyat kongrelerinde cemiyetin ahlaki üzerinde etkili olan gayri ahlaki eserlerin dünya efkârı tarafından da tedbirle karşılandığını izah etti. Ankara'da toplanan Neşriyat Kongresinde de çocukların ellerine verilecek eserlerin onların ahlakini bozacak nitelikte olmaması gerektiği kararının alındığını belitti. Savunma makamının bilim insanları ve talim terbiye kurulunun eserin müstehcen olmadığı konusuna da değinerek neyin ahlaki neyin de ahlaki olmadığı kararını verme yetkisinin bilim insanlarında değil mahkemelere ait olduğunu söyledi. Onat, iddianamesinin sonunda matbuat kanunu çıkmadan önce edebi eserlerin müstehcenliği ile ilgili Meclis'te yapılan tartışmaları hatırlattı. 4 saat süren iddianamesinin sonunda Afrodit adlı romanın kanun hükümleri karşısında müstehcen olduğu neticesine vardı ve zanlıların cezalandırılmaları gerektiğini söyledi³⁰.

İddianamenin okunmasının ardından mahkeme reisi savunma sanıkların savunmalarını yapabilmeleri için ileri 1 Mart'a erteledi.

Afrodit romanını müstehcen olarak nitelemesi basında derhal karşılık buldu. Hukukçu kimliği ile bilinen Denizli milletvekili Necip Ali Küçüka Müddeiumumînin iddiası karşısında Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte '*İnsanlar tabiatı eşyayı tetkiklerinde kendi kültürel seviyelerine göre bir mantık kullanırlar. Hadisatı medrese gözlüğü ile tetkik edecek olursak beynelmilel medeniyet muvacehesinde tuhaf neticelere vasıl olmaktan korkarım. Bilmeyenler varsa öğrenmelidirler ki biz Teşkilâtiasasiyesizle kanuni medenimizle eski ve ihtiyar Şark'tan ayrılmış Avrupa ailesi zümresine katılmışızdır. Hakiki sanat eseri ancak iptidai cemiyetlerde müstehcen sayılır. Ben Türk cemiyetini bundan tenzih ederim.*' dedi³¹.

Kararın açıklanacağı 1 Mart tarihinde de mahkeme salonu tamamen dolmuştu. Günlerden beri bütün matbuatın gündemini meşgul eden davanın sonuna gelinmişti. Salonu dolduranlar kararın Batı medeniyetine mi yoksa Şark zihniyetine mi uygun olacağını merak ediyordu.

Saat 10'da başlayan duruşmada Mahkeme Reisi İsmail Hakki Gözetten son savunmalarını yapmak üzere sözü sanık avukatları Mahmut Esat Karakurt'a verdi. Karakurt savunmasında iddia makamının ileri sürdüğü suçlamalara cevap

³⁰ Cumhuriyet, Son Posta, Akşam, Vakit, Tan, 25 Şubat 1940.

³¹ 'Necip Ali Küçüka Diyor ki', Cumhuriyet, 29 Şubat 1940.

verdikten sonra bütün memleket münevverlerinin de kendileri ile aynı kanaatte olduğunu söyledi. Bunların bazılarının isimlerini okudu³². Ardından sözü İbrahim Hakkı Konyalı'ya getirerek, Konyalı'nın bilirkişiliğinin kabulünün mümkün olmadığını çünkü bu kişinin her şeyden evvel orta tahsilini bile yapmamış olduğunu, vaktiyle Konya'da yapmış olduğu işlerle bir sanat eserini üzerinde fikir beyan etmekle bu dava arasında hiçbir ilişkinin kurulamayacağını beyan etti.

Savcı Hikmet Onat'ın şahıslarla uğraşmayalım itirazına karşı daha fazla heyecanlanan ve hiddetlenen Karakurt, Konyalı ile ilgili iddialarını işgal yıllarına kadar geriye götürerek Konyalı'nın o yıllarda İstanbul Valiliği tarafından gazetecilikten men edildiğini ileri sürdü³³.

İddia ve savunmaların tamamlanmasından kısa bir süre sonra Mahkeme Reisi İsmail Hakkı Gözetin dava ile ilgili kararı okudu. Kararda özetle şu ifadeler yer alıyordu. Fransız edip Pier Luiz tarafından kaleme alınan ve Mebus Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye çevrilen, Kenan Diçmen tarafından basılan ve Semih Lütfi Erciyeş tarafından dağıtılan *Afrodit* adındaki roman hakkında Sultan Ahmet Birinci Sulh Ceza Mahkemesinde bilirkişi İbrahim Hakkı Konyalı tarafından verilen rapor doğrultusunda dava açıldığı. Dava sırasında Konyalı'nın eserin bir bütün olarak incelemek yerine eserden belirli sayfeleri dikkate alarak eserin müstehcen olduğu kararına vardığı ancak bu şekilde hazırlanan raporun kanunen kabul edilmesinin uygun olmadığı belirtildi. Ayrıca İbrahim Hakkı Konyalı'nın tarihi tetkikler mahsulü olduğu kaydı ile *Afrodit* tercümesi ile alakası olmayan hayâlî ve açık resimler koyarak ve yine *Afrodit* kitabı neşri sureti ile hakiki *Afrodit* adlı eserin isminden istifade etmeye kalkışmış olması da bilirkişilerde olması lazım gelen şartlardan birisi olan tarafsızlığını şüpheye düşürüldüğü ifade edildi. Kararın devamında romanla ilgili üniversite profesörlerinden oluşan yetkili bilirkişiler ile Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye heyetinin raporlarından bahis edildi. Bu heyetlerin raporlarında romanın edebi kıymete haiz bir sanat eseri olduğu ve matbuat kanununun 31. Maddesinin 1. Ve 2. Fıkralarında ifade edilen halkın ar ve hayâ duygularını inceltecek

³² Bu isimler arasında Mebus ve Başmuharrir Yunus Nadi ve Falih Rifkî Atay, Mebus ve Hukukçu Necip Ali Küçük, Mebus ve Muharrir Ali Canip Öktem, Muharrir ve Edip Peyami Safa, Nurettin Artam, üniversitenin bilirkişi olarak tayin ettiği profesörler, Maarif Vekâleti Talim Terbiye Heyeti. **Cumhuriyet, Ulus, Tan, Akşam, Vakit**, 2 Mart 1940.

³³ **Cumhuriyet, Ulus, Son Posta, Akşam, Vakit, Tan**, 2 Mart 1940.

mahiyette müstehcen eser olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiş olduğu ifade edildi.

Sonuç olarak daha yetkili uzmanların raporları doğrultusunda romanın müstehcen olmadığı kanaatine varıldığından davalı Semih Lütfi Erciyaş ile Kenan Dinçman'ın beraatına ve davanın amme namına takip edilmiş olduğundan mahkeme harcının alınmasına da yer olmadığına. Sultanahmet Birinci Sulh Ceza Mahkemesinin seçtiği bilirkişi İbrahim Hakkı Konyalı'nın raporuna dayanarak toplattırılan tercüme *Afrodit* nüshalarının sahibine iadesine temyizi kabil olmak üzere karar verildi.

Kararın açıklanmasından sonra Semih Lütfi 'Kitabın bütün gelirlerini Erzincan zelzele felaketzedelerine bırakılacağını söyledi. Salonunda yeniden büyük alkışlar duyuldu³⁴.

Ancak Müddeiumumî Hikmet Onat kararı temyize götürdü. Kararın temyiz duruşması 2 Nisan 1940'ta yapıldı. Afrodit ile ilgili karar burada da doğru bulundu. Bu kararlar Türk matbuatı özgürlüğe doğru önemli bir kazanın elde etti.

Temyiz mahkemesinin Afrodit kararını tasdik etmesi üzerine daha önce Müddeiumumî tarafından toplatılan kitapların da sahiplerine iade edileceği ifade edildi. Bu arada dava devam ederken yayımlanan ikinci Afrodit kitabı için başlatılan toplatma kararı ve dava da durduruldu³⁵.

Afrodit'ten Kaynaklanan Cumhuriyet Gazetesi ile İbrahim Hakkı Konyalı Arasındaki Gerilim

Romanla ilgili dava devam ederken İbrahim Hakkı Konyalı, gerçek Afrodit'in ne olduğunu anlatan ve içinde 10 tablo ve 30 resim bulunan bir kitap yayımladı³⁶. Fiyatı 50 kuruş olan kitap çok sayıda satış yaptı³⁷. Konyalı, böyle bir eseri neden neşretme ihtiyacı duyduğunu şöyle açıklıyordu:

³⁴ **Cumhuriyet, Akşam. Vakit**, 2 Mart 1940. Fakat gerçekten de bu eserin satışından elde edilen gelirlerin Erzincan felaketzedelerine verilip, verilmediği bir türlü anlaşılamadı. **Dem**, Aylık Kültür Sanat Dergisi, S. 11, Mart 2002, s. 19.

³⁵ **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1940; Safaeddin Karanakçı, '*Takdir Hakkı – Afrodit'in Doğurduğu Bir Mesele*', **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1940.

³⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, **Tarihi Afrodit**, Numune Matbaası, İstanbul 1940.

³⁷ Konyalı'nın kitabı Afrodit davası içinde şöyle değerlendirildi: 'Edebiyatın mazisinde skandallar büyük rol oynamıştır. Onların akisleri en usta reklamlardan üstün neticeler vermiştir. 1940 yılının nasibi hep bu yönde imiş meğer. İlk olarak Madam Bovary boy gösterdi mahkemelerde. Onu Afrodit takip etti. Vaktiyle bir kolu kopan zavallı kızın İstanbul'da başına gelenler malum. İşim

'Son zamanlarda münakaşası yapılan Piyer Luis'in mahut Afrodit'i münasebetiyle uyanan alaka ve tecessüsü karşılamak için bu hülasayı neşretmek zorunda kaldım. Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi, Fransız muharriri Piyer Lüis'in yalnız para ve şöhret kazanmak için yazdığı ve isminden başka tarih ilmi ile hiçbir alakası olmayan Afrodit'ini Saylav (milletvekili) Nasuh Baydar'a tercüme ettirmiş ve neşretmiştir. Eserin nasıl ve niçin tercüme edildiğini de tahkik etme imkânı buldum. Afrodit'i bastıran Semih Lütfi'nin teyzesadesi genç bir kitapçı geçen sene Avrupa seyahatine çıkmış. Dönüşünde kendisine çok açık saçık olan Afrodit'i tercüme ettirirse büyük paralar kazanacağını tavsiye etmiştir. İşte Semih Lütfi hısmının tavsiyesini yerine getirmek ve bol para kazanmak için bu kitabı bastırmıştır.

Müddeiumumîlik (Savcılık) halkın ar ve hayâ duygularını rencide edebilecek mahiyette gördüğü Afrodit'in tercümesini tetkik için Sultanahmet Birinci Sulh Ceza Mahkemesine vermiştir. Mahkeme de beni ehlioukuf (bilirkişi) seçmiştir. Kitabı okudum. Kanaatimi mahkemeye bildirdim. İki gün sonra işportaya düşeceği için beş on kuruş gibi az bir para ile satılacağını tercümenin nezih Türk heyeti içtimaiyesine sokulmayacağı neticesine varıyordum. Hiçbir tesire kapılmayarak kanaatimi serbestçe ifade etmiş olmam gazetelerde münakaşaya yol açtı. Satış yapamayan bazı gazeteler kanaatimi ve imzama istismar ettiler.³⁸ Konyalı bu yayını ile bilirkişi olduğu ve devam eden bir dava ile ilgili itham edici ifadeler kullanmıştı. Onun bu davranışına tepki gecikmedi.

Kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra Cumhuriyet gazetesinde Konyalı ile ilgili bazı belgeler yayınlanmaya başladı. Bu belgelerde Konyalı'nın İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali sırasında millî hareket aleyhinde ve işgalciler lehinde faaliyetlerde bulunduğu gerekçesi ile zafer ve inkılâplardan sonra takibata uğradığını yazdı. Bu yönde bazı belgeler de yayımladı. İstanbul Valisi'nin imzası ile Konyalı'ya gönderilen belgede şu ifadeler yer alıyordu³⁹.

"Sizin Mütareke sıralarında dördüncü şube yolcu kaleminde müstahdem bulunduğunuz sırada millî hareketi rencide edici ve düşman lehine mütezahir (görülen,

asıl garibi bu dilberi çocuk çocuk eline 'ehli hibre' (bilirkişi) teslim etti. Başka bir vatandaş 50 kuruş bulamayacak olan çocuklara acıyarak 25 kuruşluk bir nüsha bastı. (İkinci Afrodit çevirisi) Bu suretle Üniversite ve Talim ve Terbiye'nin röportajlardaki endişelerinin yersiz olduğu ortaya çıktı. Sıra mahkemelik Afrodit'e geldi. İki rakip yetmiyormuş gibi ehli hibeninki ve popüler tabiinki bir liralık baskısı çıktı. Cavit Yamaç, 'Vitrin', **Servetifunun Uyanış**, C. 87, S. 2277, 11 Nisan 1940.

³⁸ Konyalı, s. 51.

³⁹ **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1940.

yardım eden) ve müs'bet e'falinizden (işlerinizden) dolayı gazetecilik istihdamımızın kanuna muğayir olduğu beyan olunur."

İstanbul Valisi Fazlı

Gazete İstanbul Valisi Fazlı Bey'in bu yazıyı yazmasına sebep olan ve Konyalı'nın kendi el yazısı ile yazıldığı iddia edilen belgelerin fotoğraflarını de yayımlamaya başlamıştı. Yayımlanan belgelerde de özetle şu ifadeler yer alıyordu.

"16 Mart 1336 (1920) Salı. Bugünkü hatırat ve Meşhudâtımı tespit ederken şu cümleyi garra (gösterişli – güzel cümle) ile başlayacağım. (hâzâ min fazlı rabbı). Kuvayı Milliye denilen ölüm çetesi Muhammed Ümmetinin Anadolu'da kıtır kıtır doğrar, bozkırlarda köyler ve hanümanlar söndürür, Biga'larda yağmalar, kıtallar (katliam) yapar. Bayburt'ta evleri topa tutar. Anadolu'nun bî-kes köylerinde üst üste kalan son taşları yıkar, yetimlerin son lokmasını da çalarken bu zavalı milleti ne kadar teessüf edilir ki Düveli Galibe onları kurtarıyor. Azametine kurban olduğum Tanrım. Ne harikalar ibda ve ihtira eylemez. Gazap suretinde tecelli eden büyük lütuflar vardır. Düveli İtilaf'ıye işte bu gün İstanbul'u işgal ettiler. Ettilerse hâzâ min fazlı rabbı'.

Gazetede yayımlanan ikinci belge Osmanlı Devletini Birinci Dünya Savaşına sokanlarla ilgili idi. 10 – 23 Temmuz 1336 (1920) tarihini taşıyan bu belgede de özetle şu ifadelere yer veriliyordu.

"Madem ki bu Millet Meclisi vardı. Madem ki o da harbe razı oldu. O halde bu millet de harbe taraftardı. Kahrolsun eşek millet...! Hala o çapulcuların peşindeler... Ah böyle Meşrutiyet keşke olmasaydı... Meşrutiyet baysi (şiddetli) felaketimiz ve amili inkırazımız oldu. Kahrolsun alçaklar."

Aynı günkü Cumhuriyet gazetesinde gazetenin başyazarı Yunus Nadi⁴⁰ Konyalı'ya cevap niteliğinde *'Afrodit İşinin Mahiyeti'* başlıklı bir yazı kaleme almıştı. Yunus Nadi bu yazısında mahkemenin safahatı hakkında bir değerlendirme yaptıktan sonra konuyu Konyalı'nın kişiliğine, bilirkişilik niteliğine ve yazdığı esere getirdi. Konyalı'nın neşrettiği *Afrodit* kitabından *"İbrahim Paşa sarayı dedikleri han harabesini nasıl yıktıksa Afrodit adlı bu tereddit mikrobunun da başını ezeceğiz."* satırını naklederek *"Demek ki İbrahim Paşa Sarayı'nu yıktırmakta elbirliği eden kuvvetler Afrodit davasında da omuz omuza yürüyorlar."* dedi.

⁴⁰ Aynı zamanda Muğla milletvekili

Konyalı'nın dava sürecinde ikinci bir savcı (Müddeiumumî) gibi davrandığı belirtilen yazıda bilirkişilerin sadece mahkemelerde bilgisine başvurulması gerektiğini ifade etti. Mahkeme sürecindeki davranışlarını Millî Mücadele yıllarında Konya isyanlarındaki delibaş ve Zeynelabidin Hoca'nın davranışlarına benzetti. Konyalı ile ilgili gazetelerinde yayımlanan belgelere değinerek mahkemenin savcısını da hedef aldı. Müddeiumumî Hikmet Onat'ın İbrahim Hakkı Konyalı'yı çok beğendiği ve güvendiği bir insan olmasaydı yayımlanan vesikaları dikkate alması gerektiğini belirterek iki ismin işbirliği içinde oldukları ithamında bulundu⁴¹.

Bu yayımla beraber konu bir anda Afrodit davasının dışında farklı bir boyut kazandı. Gazetede yer alan yazılar hem Müddeiumumî hem de İbrahim Hakkı Konyalı için çok ciddi bir ithamdı. Konyalı bu ithamlara cevap olarak gazeteye bir tekzip yazısı gönderdi. Tekzip yazısında şu ifadelere yer verilmişti:

"Gazeteniz 20 Şubat 940 tarihli nüshasında şahsıma hakaretlerle ve isnatlara karşı matbuat kanununun 48. Maddesi dayanarak aşağıdaki cevabımın ilk çıkacak nüshada yayımlanmasını istiyorum." deniyordu⁴².

Dört maddeden oluşan tekzip yazısındaki cevaplar şu şekildeydi.

1 – Bana isnat edilerek Atatürk'e ve millete hakaret dolu yazıları hiçbir eserimde ve gazete yazılarımda neşretmiş değilim. Buna imkân da yoktur.

2 – On beş seneden beri yazdığım eserler beynelmilel ilim âlemi tarafından da kabul görmüştür. Bunlardan Topkapı Sarayında *Deri Üzerine Yapılmış Haritalar* adlı eserim bizzat Atatürk tarafından da takdirle karşılanmış ve beni huzurlarına çağırarak anımdan öpmüştür. On beş seneden beri neşrettiğim ilmi eserler tamamı ile Cumhuriyet'e ait inkılâpları tahkim eylemiştir. Bunlarda şahıs ve şahsiyet yoktur.

3 – Matbuat müdüriyetinin kanaatine gelince, bunu matbuat müdürünün bizzat neşretmesi lazımdır. Onun dediği tarihten beri Türk matbuatında rejim lehinde birçok yazılar neşrettim. Bu neşriyatıma da kimse mani olmadı.

4 – Dün beni en karakersiz ve cahil diye tanıtan Cumhuriyet gazetesi bile ilmî inkılâba milletimin harsına hizmetlerimi takdir ederek Topkapı Sarayı'nda *Deri Üzerine Yapılmış Haritalar* adlı eserimin yayımlanması münasebeti ile yazdığı uzun bir metinde şu cümleler de vardı. *"Hars âlemimizde şöhrət*

⁴¹ Yunus Nadi, *Afrodit İşinin Mahiyeti – İbrahim Paşa Sarayının Yıkırmakta İşbirliği Eden Kuvvetleri Afrodit Davasında da Omuz Omuza Yürüyor Görüyoruz*, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1940. Nadi, F s. 80.

⁴² 'Konyalı'nın Mektubu', **Cumhuriyet**, 23 Şubat 1940.

kazanılmasının kalaylaşmasından beri değerli eserlerden mahrum kalıyorduk. İbrahim Hakkı Konyalı yeni eseri ile haklı olarak beynelmilel bir şöhret ve şeref kazanmıştır.”

Afrodit davasındaki ilmî kanaatlerimin tezahüründen sonra cahil ve mürteci olduğum şeklindeki ithamların sebeplerinin tahlilini en büyük hâkimi adalet olan efkâr-ı umumiyenin takdirine bırakıyorum. Üst tarafını Cumhuriyet kanunları ve mahkemeleri söyleyecektir.

Konyalı'nın tekzip yazısını yayımlayan gazete aynı gün hem tekzip yazısına cevap verdi hem de ithamlarını sürdürdü. Konyalı'nın bu düşüncelerinde yalnız olmadığını belgeleri ile ortaya koymaya devam etti. Konyalı'nın Basın Birliğinden çıkarılacağını kamuoyuna duyurdu⁴³.

Bu arada diğer bazı gazeteler de işe karıştı. Vakit gazetesi başyazarı Asım Us, Cumhuriyet gazetesinin baş makalesi ve baş sahifedeki haberini esas alarak mütareke sırasında olumsuz davranışları bilinen daha sonra da gazetecilikte istihdamının kanuna aykırı olduğu bilinen birisinin mahkemeler tarafından nasıl bilirkişi olarak tayin edilmiş olduğunu eleştirdi. Umumi hapishanenin (İbrahim Paşa Sarayı) yıkılması konusunda ise Hikmet Onat ile Konyalı'nın işbirliği içinde oldukları ithamlarına ise katılmadı⁴⁴.

Tan gazetesi ise mahkeme sırasında Müddeiumumî Hikmet Onat'ın davayı izlemek isteyen gençlere karşı davranışlarını herhangi bir isim zikredilmeden eleştirildi⁴⁵.

Tartışmalardan Konya halkı ve basını da rahatsız olmuştur. Konuya Konya söz konusu edildiği için katılmak zorunda kaldığını ifade eden Ziya Çalık, Yunus Nadi'nin yazısına atıfta bulunarak *“Konya soyadından dolayı bir isyan vakasını yâd etmeğe lüzum yoktur.”* der. İbrahim Hakkı Konyalı'nın kendisine yöneltilen eleştirilere kendisinin cevap vereceğini ifade eden Çalık, *“Temennimiz bir tek ismin anılması ile 650 bin kişinin sakin bulunduğu bir memleket parçasının yâdına, oranın tarihindeki fena bir faslın söylenmesine lüzum görülmemesidir. Suçu işleyenler cezasını çekmiştir. Cezaya uğramayanlar ise masum olan ve milli ideale bağlı olanlardır. İnkılâp gençliği Cumhuriyet çocukları için bu tür vakaların gündemde tutulması psikolojik bakımdan olumsuz etki yapmaktadır.”* dedikten sonra eğer Cumhuriyet gazetesinin

⁴³ Cumhuriyet, 25 Şubat 1940.

⁴⁴ Asım Us, 'Bir Yıkmanın Mesuliyeti', **Vakit**, 21 Şubat 1940.

⁴⁵ Sabiha Zekeriya, Görüşler – Gençliğin Hassasiyeti', **Tan**, 25 Şubat 1940.

yayımladığı belgelerin doğruluğu kanıtlanırsa bizzat kendisinin de 'Konyalı' soyadının kandırılması için çalışacağını ilave etti⁴⁶.

Bu gelişmelerin ardından Afrodit davası ile başlayan tartışmalar Cumhuriyet gazetesi ile İbrahim Hakki Konyalı arasında yeni bir davaya konu oldu⁴⁷.

Cumhuriyet Gazetesi ile İbrahim Hakki Konyalı Arasındaki Dava

Konyalı Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan ve kendisine göre uydurma ve hakaretlerle dolu olan belgeler ve gönderdiği tekzip yazısının geç yayımlandığı için Matbuat kanununun 27⁴⁸ ve 48⁴⁹. Maddelerine dayanak göstererek 22 Şubat 1940 tarihinde gazetenin sahibi Yunus Nadi ve yazı işleri müdürü Hikmet Münif Bey aleyhine dava açtı⁵⁰. Davanın ilk duruşması 6 Mart 1940 tarihinde yapıldı.

⁴⁶ Ziya Çalık, 'Afrodit ve Ehli Vukuf', **Ekekon**, 23 Şubat 1940.

⁴⁷ Aslında Afrodit diğer birçok gazete ve gazetecinin de yargılanmasına sebep oldu. Afrodit yüzünden mahkemelere düşen gazetecilerin davaları uzun müddet devam etti. Cumhuriyet gazetesinden Peyami Safa, Akşam gazetesinden Vala Nurettin, Tan gazetesinden Sabiha Sertel ve Halil Lütfi Dördüncü, Son Telgraf gazetesinden Ethem İzzet Benice yine Son Telgraf gazetesinden Necip Fazıl Kısakürek, Yeni Sabah gazetesinden Cemalettin Saraçoğlu haklarında açılan davalar dolayısıyla adliye koridorlarını bir hayli aşındırdılar. Neticede Yeni Sabah hariç, diğer gazetelerde çalışanlar da Afrodit gibi beraat ettiler. Dava süreci ile ilgili bazı örnekler için bak. 'Peyami Safa Müdafaasını Okudu', **Akşam**, 24 Mart 1940. 'Afrodit Davaları Devam Ediyor', **Vakit**, 24 Mart 1940. 'Afrodit Davaları – Mahkemeye verilen Tan gazetesi ile Sabiha Zekeriya ve Halil Lütfi Hakkında beraat kararı verdi', **Akşam**, **Cumhuriyet**, 27 Mart 1940. 'Yeni Sabah ile Mesul Müdürü Mahkûm Oldular', **Vakit**, 27 Mart 1940. 'Afrodit'ten Çıkan Yeni Bir Dava', **Akşam**, 30 Mart 1940. Nadir Nadi, Afrodit Davası ve Geri Davranışlar', Cumhuriyet, 10 – 11 Temmuz 1964.

⁴⁸ Matbuat kanununun 27. maddesinde "Her gazete veya mecmuanın neşriyatından doğan mesuliyet umumî neşriyatı filen idare eden zat ile bu gazete veya mecmua sahibine aittir. Muharrirler kendi inzalarını taşıyan yazılardan umumî neşriyatı idare eden zat ile birlikte mesul olurlar." ifadesi yer almaktadır. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 4, Cilt 3, Fevkalade içtima, 35. Toplantı, 25. 07. 1931, s. 366.

⁴⁹ Matbuat kanununun 48. Maddesinde de "Gazete veya mecmuanın mesulleri matbuanın neşriyatından tevellüt edebilecek her türlü hukukî ve cezaî mesuliyetlere halel gelmemek üzere bir memurun vazifesine müteallik fiillere ait olarak gazete ve mecmualarda yapılan neşriyat hakkında bir Devlet memuru veya salâhiyetli makam tarafından gönderilen cevaplan meccanen neşretmeğe mecburdur. Cevap ve tashihler gazete veya mecmuanın bu cevap ve tashihlerin vusulünü müteakip ilk çıkacak nüshasının aynı sütununa aynı punto harflerle hiç bir ilâve olunmaksızın neşredilecektir." denilmektedir. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 4, Cilt 3, Fevkalade içtima, 35. Toplantı 25. 07. 1931 s. 373.

⁵⁰ Yunus Nadi Bey'in o tarihte Muğla milletvekili olduğu için İstanbul Müddeiummûsi Hikmet Onat TBMM'ye 7 Mart 1940 tarihinde bir yazı yazarak Yunus Nadi Bey'in teşrii (yasama) dokunulmazlığının kaldırılmasını talep etti. Dönemin Başbakanı Refik Saydan, Müddeiummûlikten gelen yazıyı 12 Mart 1940'ta meclise göndererek gereğinin yapılmasını istedi. İlgili yazıya 18 Mayıs 1940 tarihinde Meclis adalet komisyonundan şu cevap yazıldı: "Muğla mebusu Yunus Nadi'ye isnat olunan suç Teşkilâtesasiye kanununun 12 ve 27. maddelerinde yazılı cürümler haricinde olduğu İhzari encümenin mazbatasından dahi anlaşıldığından Dâhilî nizamnamenin 180. maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar

Altıncı Asliye Ceza Mahkemesindeki ilk duruşmada Mahkeme istida (dava etmek) suretinin Cumhuriyet gazetesi yayın müdürü Hikmet Münif Bey'e henüz tebliğ edilmediği gerekçesi ile tebliğin icrasına karar verdi⁵¹. Davaya 16 Mart 1940'ta devam edildi. Mahkemede Konyalı ve avukatı Ethem Ruhi ile Cumhuriyet gazetesi yayın müdürü Hikmet Münif ve avukatları İrfan Emin ile Suat Ziya hazır bulundular.

Konyalı'nın müracaat üzerine Müddeiumumîlik de davaya iştirak etmişti. Bu yüzden ilk olarak Müddeiumumîlik tarafından hazırlanan iddianame okundu. İddianamede 20 Şubat 1940 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yapılan yayımlarla açıkça İbrahim Hakkı Konyalı'nın teşhir edildiği. Halkın hakaretine kin beslemesine maruz bırakıldığı, gönderdiği tekzip yazısının ertesi gün ve aynı puntolarla yayımlanmadığı ifade edilerek gazetenin yazı işleri müdürünün matbuat kanununun 27 ve 48. Maddeleri ve ceza kanununun 480. Maddesine göre cezalandırılması isteniyordu⁵².

Savcılık makamı iddianamesini bitirdikten sonra söz sırası İbrahim Hakkı Konyalı Adına avukatı Edhem Ruhi Bey ayağa kalkarak özetle şunları söyledi: Müvekkilinin Afrodit davasından dolayı verdiği rapor üzerine Cumhuriyet gazetesi tarafından garaz ve kinle teşhir edilmiştir. Yapılan suçlamalar doğru değildir. Müvekkilim birçok yazılar yazmış, yayın hayatında tanınmış birisidir. Oysa şimdi aleyhinde yapılan ithamlarla yayın hayatından adeta kovulmuştur. Hiçbir gazete yazılarını kabul etmiyor. Dedikten sonra suçluların cezalandırılması ve müvekkiline de 10 bin lira tazminat ödenmesi talebinde bulundu.

Bu açıklamalar karşısında söz alan Cumhuriyet gazetesi yayın müdürü Hikmet Münif adi geçen belgelerin tarihe mal olmuş belgeler olduğunu ve gazetesinde de belgelerle ilgili herhangi bir yorum yapılmadığını, tekzip namenin geç yayımlanmasının sebebinin ise art niyetten değil postadaki gecikmeden kaynaklandığını ifade etti. Belgelerin nasıl elde edildiğini yayın ilkeleri gereği açıklayamayacağını fakat belgelerin sahte olduğu yönünde bir dava açılması durumunda defter halinde olan belgelerin asıllarını mahkemeye ibraz edebileceklerini söyledi. Savcılık makamının yirmi sene evvelki belgeleri şimdiye

verilmiştir." TBMM Zabıt Ceridesi Devre 6, Cilt 11, İçtima 1, 54. İnikat, 22. 06. 1940, s. 1-2, S. Sayısı 155, 156, 157, 158 ve 159.

⁵¹ **Vakit, Akşam**, 7 Mart 1940; **Akşam**, 8 Mart 1940.

⁵² **Vakit**, 17 Mart 1940.

kadar niçin yayımlamadınız şeklindeki sorusuna da belgeler şimdi elimize geçti de ondan cevabini verdi⁵³.

Ardından Hâkim sanık konumunda olanların yayımladıkları belgeleri mahkemeye ibraz etmeleri için duruşmayı bir hafta erteledi.

Oldukça tartışmalı geçen 26 Mart tarihinde yapılan duruşma Hikmet Munif Bey'in avukatları Cumhuriyet gazetesinde neşredilen belgelerin hakaret niteliğinde olmadığı, sadece tarihi belgelerin yayımlandığı bir kere daha ifade ettiler. Bu nitelikteki belgelerin yayımlanmasının da suç teşkil etmediği, belgelerin yayımlanması ile İbrahim Hakkı Konyalı'yı Afrodit davasında bilirkişi tayin eden müddeiumumîlik makamının hedef alınmadığı ifade edilerek müvekkillerinin beraatını talep ettiler.

Hâkim tarafları dinledikten sonra davaya konu olan belgelerin incelenmesi için duruşmayı 29 Mart'a erteledi⁵⁴. O tarihte yapılan duruşmada da kararın açıklanması 3 Nisan'a bırakıldı.

3 Nisan'da okunan karar metninde şu ifadeler yer aldı.

"Yayımlanan belgelerde İbrahim Hakkı Konyalı'nın mensubu bulunduğu millete 'eşek' ve Milli mücadele kahramanı, deoletimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e de 'Yahudi Mustafa Kemal' sözleri ile hitapta bulunuşu, milli vicdan tarafından her zaman için takbih (çirkin) olunacak bir harekettir. Bu böyle olunca müştekiye isnat olunan vesikaların yayımlanmasından sonra onun ceza kanunu ile tespit olunduğu gibi halk nazarında şöhet vakar ve haysiyetinin düştüğünü kabul etmek lazımdır.

Sanık ve avukatları davacıya ait belgeleri müddei aleyhi tahkir etmek gayesi ile değil tarihe hizmet etmek istedikleri için yayımladıklarını söylediler. Hâlbuki tarih bir milletin mukadderatı ve seyri üzerinde hiçbir surette tesir ve nüfuzu olmayan şahıslara ait haller ve hareketlerle meşgul olmaz. Tarih ancak millî hayatın zaruretleri ile gelişen hareketleri kendi sinesinde toplar. İbrahim Hakkı Konyalı ise ne mütarekeden evvel ne de mütarekeden sonra Türk milletinin tarihi ve mukadderatı üzerinde görev almış ve tesir yapmış bir şahsiyet değildir." denildi. Ardından da Hikmet Münif Bey'in mahkemenin mevzusu olan belgeleri yayımlayarak Konyalı'nın kişilik haklarına zarar verdiği hükmederek dört ay hapis ve 66 Lira 60 kuruş ile cezalandırılmasına karar verdi⁵⁵.

⁵³ **Vakit**, 17 Mart 1940.

⁵⁴ **Vakit**, **Cumhuriyet**, **Ulus**, 27 Mart 1940.

⁵⁵ **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1940.

Afrodit ile ilgili Temyiz Mahkemesinin kararı ve ardından başlayan Konyalı ile Cumhuriyet gazetesi mahkemesi üzerine bir daha böyle bir tartışmanın yaşanmaması ve en azından milletvekillerinin bu tür konuların içinde yer almaması için konu TBMM’de de tartışıldı. Yasal boşluk varsa giderilmek istendi. Ancak yeni bir yasal düzenlemeye gerek görülmedi. Konu ile ilgili görüşlerini açıklayan Ankara milletvekili Aka Gündüz “*Kanun diyor ki, ehlihibre midir, nedir ona veriniz, Afrodit’i paçasından yakaladık ona verdik, dedi M, öyle değildir. Tuttuk Üniversiteye verdik, o da öyle değildir dedi, müstehcen değildir dedi, yine ısrar ettiler, talim ve terbiyeye verdik, Maarif vekâletinin Millî Talim ve terbiye adını taşıyan heyetine verdik, o da değildir dedi. Yine ısrar ettiler, mahkeme de değildir dedi. Yine ısrar olundu. Binaenaleyh böyle bir heyete filân verecek olursak meydana bir ikinci Afrodit çıkar. Çok rica ederim, bu inkılâbı her şeyin pahasına ilerleten bu memlekette ne bu Afroditler çıksın, ne de bu Afroditleri çıkarırlar çıksın, mâni olalım. Bu kadar basit bir fıkra ise, bu müeyyideler esasen kanunda var. Rencide edermiş, etmezmiş, bu kanuna lüzum yoktur, kanunî müeyyideler esasen var” dedi⁵⁶.*

Aka Gündüz’ün konuşmasının ardından söz alan Adliye Vekili Fethi Okyar Gündüz’ün ifade ettiği “*Ne Afrodit davasını isterim, ne de Afrodit davasını çıkarırları.*” cevap verdi. Mahkemelerin uygulamalarının eleştirilmesini doğru bulmadığını belirtti. Mahkemelerin sadece TBMM tarafından çıkarılan kanunları uyguladıklarını belirttikten sonra sözü Afrodit davasına getirdi. “*Afrodit davasını çıkarırlar kimlerdir ve niçin çıkarıyorlar? Afrodit davası malûmunuzdur. Gazeteler uzun uzadıya mevzu bahis ettiler. Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkmış olan bir kanun mucibince müstehcen addolunacak kitapları takip etmek vazifesi müddeiumumîlere verilmiştir. Müddeiumumîler bu vazifeyi yaparlarken B. M. Meclisinden çıkmış olan kanunları tatbik etmekten başka hiç bir gaye takip etmiyorlar. Bunların muhakemelerinin doğru olup olmadığını tetkik etmek doğrudan doğruya hâkimlere aittir. Esasen mahkemeden geçmiş ve kazıye-i muhkeme halini almış olan bir meselenin tekrar burada münakaşa edilmesine ne lüzum ve ne de ihtiyaç vardır. Yalnız şunu söylemek isterim ki, B. M. Meclisinin kanunları müddeiumumîlere böyle vazifeler tevdi etmişse müddeiumumîler de daima bu vazifeleri kendi kanaati vicdanları dairesinde ifa etmekte devam edeceklerdir” dedi⁵⁷.*

⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 10, İçtima 1, 43. İnikat, 24. 04. 1940, s. 129.

⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 10, İçtima 1, 43. İnikat, 24. 04. 1940, s. 137.

Sonuç

Bir kitabın, yayınevının ve çevirmenin yargılanması sorunu kuşkusuz düşünce, sanat ve bilimsel araştırma özgürlüğü ile yakından ilgilidir. Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren Türkiye'de pek çok dönemde değişik isimler altında sansür uygulanmış bazı yasaklamalar yapılmıştır. Yasaklama için uydurulan gerekçeler ise çoğunlukla devlet büyüklerine hakaret, Ülke aleyhinde yapılan yayınlar, kominizim propagandası, müstehcenlik vb. şekilde olmuştur. Benzer gerekçelere dayandırılan yasaklamalar Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Bir taraftan çağdaşlaşma, düşünce ve ifade hürriyeti, basının özgürlüğü Batı medeniyeti ile bütünleşme gibi ifadeler dilden düşürülmezken diğer taraftan bu düşüncelerle hiç bağdaşmayan şekilde sansür uygulamalarından da vazgeçilmedi⁵⁸.

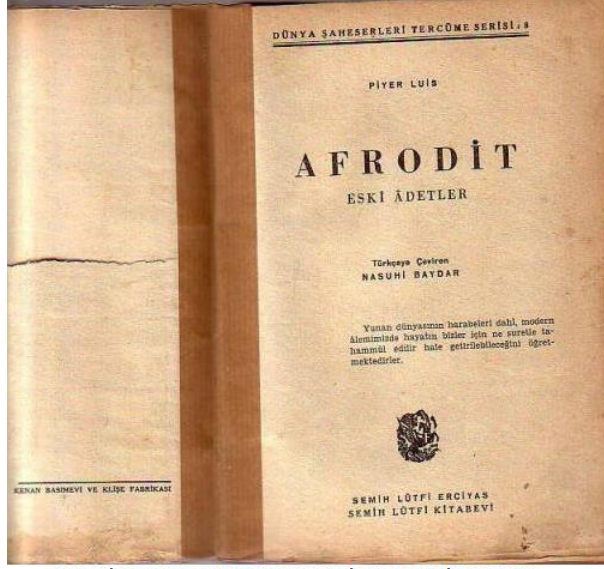
Aynı dönemde dünya klasikleri arasına sayılan ve Türkçeye çevrilen Madam Bovary, Afrodit gibi romanlar da mahkeme kararı ile toplatılarak yargılandı. Yargılamalar devam ederken eserlerle ilgili fikir beyan edenlere karşı da adeta savaş açıldı. Konumuzu teşkil eden Afrodit romanının yargılanması özellikle davanın görüldüğü günlerde Erzincan depremi, İkinci Dünya Savaşı gibi dönemin en önemli olaylarını bile gölgede bıraktı. Yargılama sonucunda *Afrodit* müstehcenlikten aklandı. Toplatılan kitaplar sahiplerine iade edildi ve piyasaya sürüldü. Fakat Afrodit davası ile ilgili yayın yapan birçok gazete ve dergi ile birlikte buralarda yazı yazan çok sayıda yazarın yargılanması bir süre daha devam etti. Neticede onların önemli bir kısmı beraat etti. Az bir kısmı da çeşitli para cezasına çarptırıldı.

Genel anlamda ise Afrodit davasının beraatla sonuçlanması daha sonraki dönemlerde çevirmenlerin ve yazarların eserlerini verirken daha rahat hareket edebileceklerine imkân tanıdı.

⁵⁸ Konumuzla alakalı olan 1939-1945 tarihleri arasında toplatılan, kapatılan gazetelerin ve dergilerin sayısı oldukça kabanktır. Bazı örnekler için bak. Cumhuriyet Gazetesi 5 kez (5 ay 9 gün) kapatıldı. Tan 7 kez (iki ay 13 gün); Vatan 9 kez (7 ay 24 gün); Tasvir-i Efkâr 8 kez (3 ay, daha sonra süresiz kapatıldı). Vakıf 2 kez (12 gün); Yeni Sabah 3 kez (6 gün); Akbaba 4 kez (47 gün); Son posta 4 kez (11 gün); Haber 2 kez (10 gün) süreyle kapatıldılar. Yurt ve Dünya dergilerinin satılmaması, üniversitelere sokulmaması, öğrencilere, devlet memurlarına okutulmaması için yazılı ve sözlü emirler verildi.

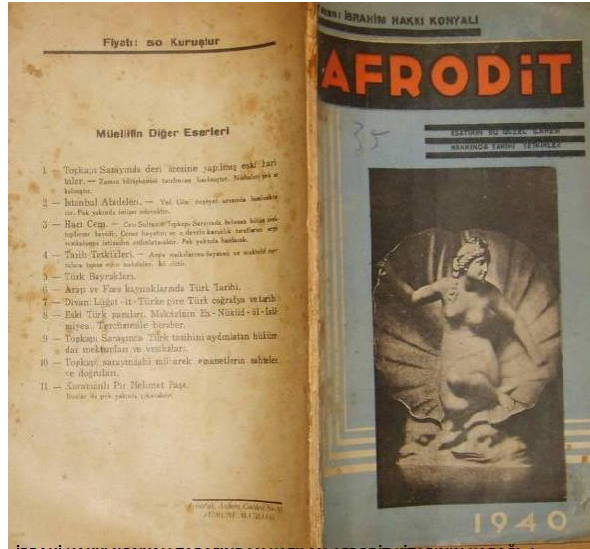
ŞEHİRLERİN SEVDALISI İBRAHİM HAKKI KONYALI ARMAĞANI

EKLER Ek 1

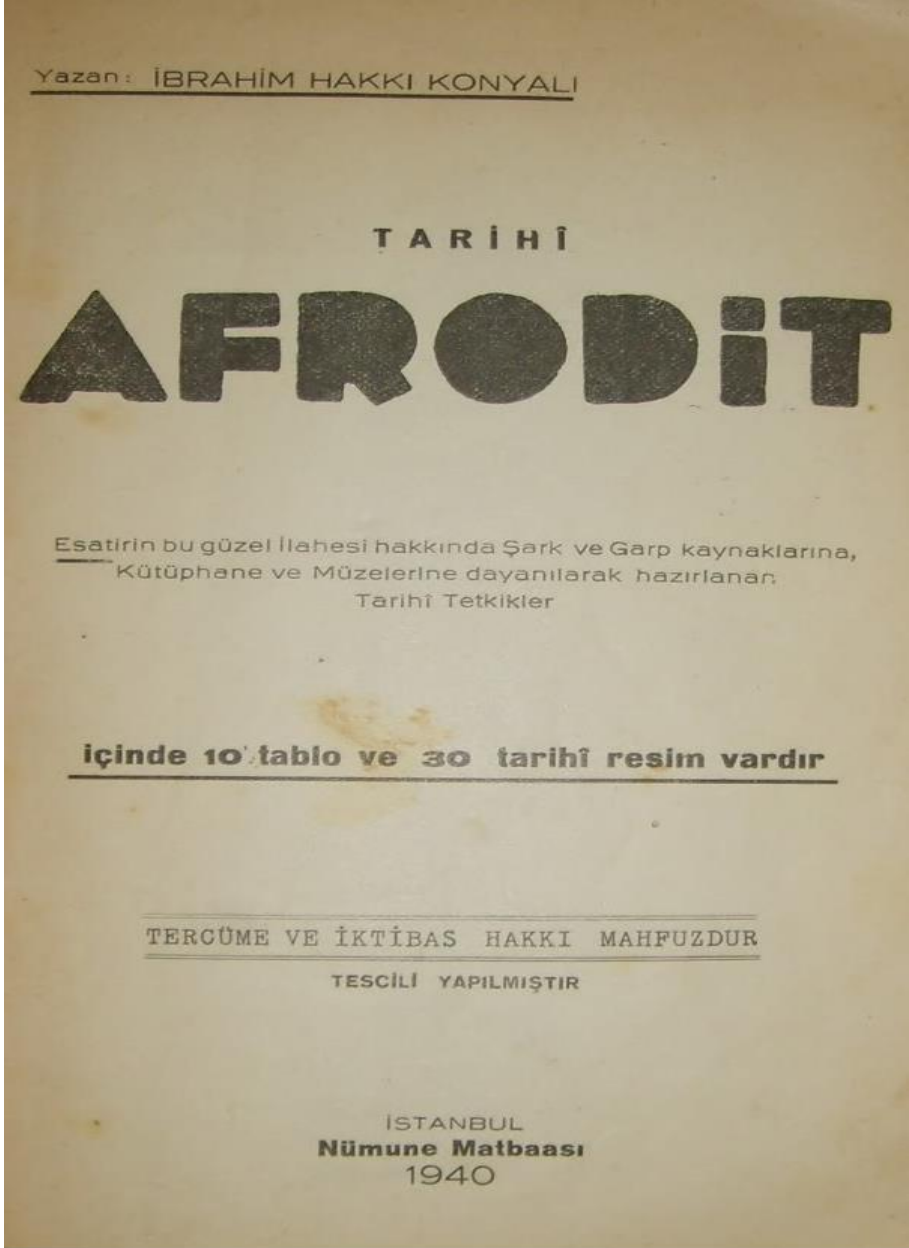
NASUHI BAYDAR TARAFINDAN ÇEVİRİLEN AFRODİT ROMANI

Ek 2

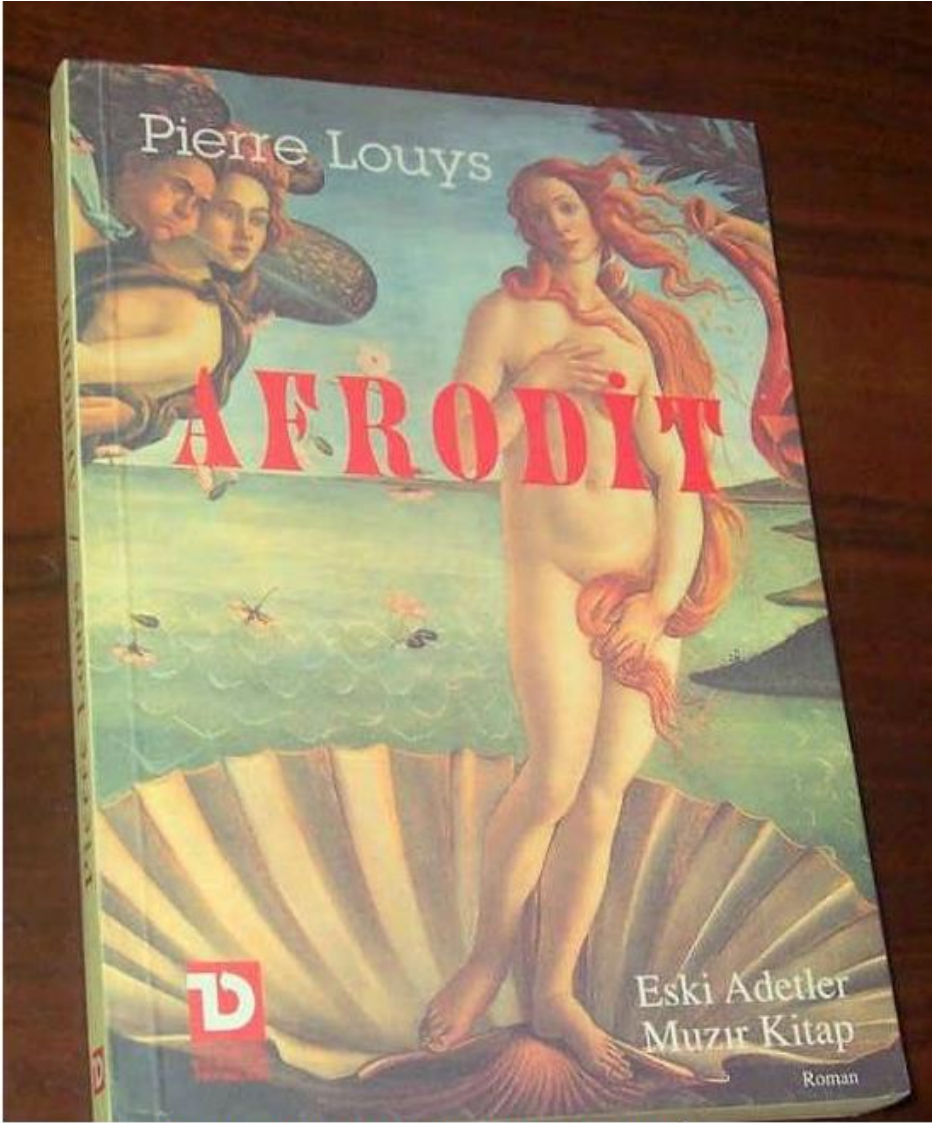
İBRAHİM HAKKI KONYALI TARAFINDAN YAZILAN AFRODİT KİTABININ KAPAĞI 1

Ek 3

İBRAHİM HAKKI KONYALI TARAFINDAN YAZILAN AFRODİT KİTABININ İÇ KAPAĞI

Ek 4

DAVA DEVAM EDERKEN YAYINLANAN AFRODİT

Afrodit işinin mahiyeti

İbrahim Paşa Sarayını yıktırmakta elbirliği eden kuvvetleri Afrodit davasında da omuz omuza yürüyor görüyoruz

Nihayet koyu cahilliğe, karakersiz taassuba dayanan demagojiye karşı gösterilecek müsamaha, inkılab prensiplerimize bile ziyan verebilecek tehlikeler doğurmağa kadar gidebilir

Franız ediblerinden Piyer Lotiz (Pierre Loty) in Mahşya meşusu Nasuh Baydar tarafından çözüme çeviren (Afroditi) adlı eserini İstanbul Müddeiumumi, müstehen olmak üzere, mahkemeye vermiş ve şikâyet olarak İbrahim Hakkı Konyalı'nın yazdığı raporu da piyasadan toplattı. İstisnai tennu serisinde teahir olunan bazı tabloları ora Müddeiumumi tarafından müstehen sayılarak aah bulundıkları duvarlardan indirilmesini hatırlatma bu yeni hükümlerin etkin unsurlarında mahabata vusardığı alkâ ve münaşih mülûmler. Şeklen umumî olan davasını sabırla ehemmiyetle takibi eden İstanbul Müddeiumumi ilk defa olarak bu meseleden dolayı bizzat mahkemeye gitti ve gazetelere, verdiği beyanatta muhtelif istihlaf ve tabir etmeğe kadar ilerledi mahabat hürriyetine eldâğı kadar mahkemelerin itihlafına de gösterilmesi lâzım hüremetli unatıyıcı ehlî görümlüydü. Son tablide Müddeiumumi mahkemede nihayet taraflardan biridir, ve istortene müesseli bir devlet memuru olmak kasbelle hamletına karp bir kaç kat fazla nazik ve adil davranmağa mecburdur. Zaten mahkeme huzuruna nakledilmiş bir davadaki basım sadece münaşih hükümlere malik karyı taraflar demektir. Mesleği tam istiklâl mahkemeler halindecek ve Müddeiumumi dahi bu hükümler mühal potence önünde sadece boyun eğektir. Kaldı ki kime kare olursa olsun her hangi bir ukdenin zerrinini dahi aşımaksızın.

Müddeiumuminin davasını kazanmak için azami gayret sarf etmesine bir şey deemez. Fakat kanun dairesinde ve mahkeme kadrosunda. Her mesleğin riayet olmasına mecburi yazılı veya müessus usul ve rıklân vardır ve Müddeiumumilik mahkemeyi bu meclislerde bir jüriye teşkil etmez. Dışarıdan bakınca (Afroditi) ferasından bir ilk ve mühim noksan buradadır görüyoruz: Müddeiumumi davasını ilzümünden çok aşırı benimsemiş ve bu fazla gayretli mahkeme cerevesinden taşın dercelere götürmüştür.

Aynı Müddeiumuminin İbrahimpaşayı meseledeki yerini asıbyetini müdâha vî uslayozur. Bu sarayın tabii bir eser olduğunu iddia eden salâyetli mühandis ve mimar Sedat Çetinsaya makalelerini neşrettiğinden dolayı Cumhuriyet) gazetesine karşı aldığımız basım vaziyetini hâli muhafaza eden Müddeiumumi o meseleden dahi İbrahim Hakkı Konyalı ile birlikte idi. İstisnai anlaşılmışına imkân bırakılmıyacak surette demagojiye bölünerek saray yıkıldı. AİAKatörlerin hâli bunu kendilerine kaydedilmiş bir zafer gibi telâkümüklerini görmek ciddiğin kaç aşırılığın, ve eğer bu zafer yeni demagojiye düştür vermek için bir sebebsiz o ak-

beti aynı zamanda korkuna da şayabildir. İbrahim Hakkı Konyalı'nın şifrenin serrettiği (Afroditi) adlı derme cema kitabıyla ayırım ve asırları okuduk.

« İbrahimpaşa sarayı » dedikleri han harabesini nasıl yıktıkta sunun da basım ezeceğiz! » Demek ki İbrahimpaşa sarayını yıktırmakta elbirliği eden kuvvetleri (Afroditi) davasında da omuz omuza yürüyor görüyoruz. Halbuki bu davada İbrahim Hakkı Konyalı, ehlîkârı umumiyeye yerli veya yersiz (ehlî vakıf) olarak takdim edilmemiş. Meğer kendisi behemahal istediği neticeleri tahsil etmek arzusunda bir davacı, davası üçüncü mahkememün imiş, ve bu iş tasavvur ve tamim ile görünen veya ondan kendisi-

ne şöyle bir yer ve rol verilmiş. Burada da bir takım noksanlara dikkat etmek kabil midir? Mahkemeden bir çiz olmak lâzım gelen (ehlî vakıf) un ehlî tabiridir? İnan kendini adeta Konya saraylarındaki zarba Delibayana veya Hoca Zevcehâdîlerinin irtica ile köpürün taşkınlıkları karşısında gibi görüyor. İnan ki İbrahim Hakkı Konyalı'nın inkılab ve inkılabî mücadelelerimize zamanlarındaki havasına aidi eden ele bazı vesikalar de dolayma başlanmış buluyoruz. Eğer İbrahim Hakkı Konyalı çok beğendiği ve güvendiği bir adam olmasaydı Müddeiumumi sayın Hükümet Ona bu vesikalar üzerinde bir par-

YUNUS NADI
(ARŞAN SA. 6 ŞİFTİN 5 62)

İbrahim Hakkı Konyalıya aid bazı vesikalar!

İstanbulun İtilâf devletleri tarafından işgalini "Hâzâ min fazlı rabbî!" diye alkışlayan bu adam...

Büyük Türk milletine Ebedi Şefine de şöyle küfrediyordu: "Kahrolsun eşek millet!, -Yahudi Mustafa Kemal Allah gözlerini kör etsin!,"

İbrahim Hakkı Konyalı, elim müstareke devrinde, millî hareket aleyhinde ve diktatörün lehinde faaliyetleriyle, zararlı ve inkılâbın sonra tahkikatı uğramıştır. İşte vesikaları:

İstanbul Valisi Şifreni
Mustafa Memurluğu
S. 200
Beyazıdda Taşınışında Dibekli camii caddesinde 9 numaralı hanede sakin İbrahim Hakkı Beye 24 kânunuevvel 931 tarihli itadîmîza cevabıdır:

Sizin müstareke saraylarında dördüncü şube yolu haleminde müstahkem bulduğunuz sarada millî harekât, ihbâl edici ve düşman lehine müteahzir ve misapet ef'ali, mîzden d-şayı gazetecilikte istihdamının karanına muvazir görüldüğü E-şevv el-şevv elendim.

İstanbul Valisi namına: Fazlı

Sinli de İbrahim Hakkı Konyalı'nın, elim müstareke devrinde, inkılâbın ve inkılâbın lehinde faaliyetleriyle, zararlı ve inkılâbın kendi elleri yazılmış hatıraları.

Bu İbrahim Hakkı Konyalı'nın fotoğrafı ile beraber şu Şifreni koyuyoruz:

Metin:

16 mart 336 yılı - Bu günkü hatırat ve meşhadatını tespit eden şu cümle garra ile başlayacağız (Hâzâ min fazlı rabbî). Evet, Kuva-yı Milliye denilen ölüm çetesi Muhammed ümmetinün Ana-doluda kahr kahr doğur, bız kurlarda köyler ve hanımlar sindürür, Bigularda yağmolar, kullar yapar, Bayburda euları topa tutar, Anadolunun bîkes köylerinde üstüste kalan son taşları yıkar, yesimlerin son tahmasını da çalarken bu savallı milleti ne kadar tes-süf edilir ki düveli galibe kurtarıyor. Asametine kurban olduğum Tan-ırım! Ne harikalar ibda ve ihtira eylemes. Gazab suretinde tecelli eden ne büyük lütufları vardır. Düveli itilâfıya işte bu gün İstanbul işgal ettiler, ettilerse Haza min fazlı rabbî!..

(ARŞAN SA. 6 ŞİFTİN 5 62)

İstanbulun alacağı yeni çehre
Yazın
ABİDİN DAVER
Yarınki sayımızda

I. H. KONYALI'YA AİT BAZI VESİKALAR Cum. Gaz. 20. 02. 1940

Ek. 6

**İbrahim Hakki Konyalıya
aid bazı vesikalar!**

**İstanbulun İtilâf devletleri tarafından
işgalini "Hâzâ min fazlı rabbi!,"
diye alkışlayan bu adam...**

Büyük Türk milletile Ebedî Şefine de şöyle küfrediyordu: "– Kahrolsun eşek millet!,"
– Yahudi Mustafa Kemal Allah gözlerini kör etsin!,"

Cumh. 20 Şubat 1940 (Baş tarafı 1 inci sahifede)
İbrahim Hakkının el yazısının fotoğrafı:

صالح
۱۶/مارت/۱۹۴۰
ایم باغچیم [کھدمن قضوی] ارت قزاقی بیتمه بارالرم
مخدا من آن طویق قیلر قیلر دوغرا. بوزیزکر ده کورخدی تر بوزر. بیفاده
بانی ک. قه قه بی. بیور. دور. دار. طوطا. آن طویق کورکون
اوست اوست ق. لا. حوک ططره یغده. ایتمدن احوک لکک ده حیلارمه
بوز والی منی زنده تا سزا ایتمکر دوغده قزاقی بوزر. غصته قزاقی اولم
تدم. حاکم ابداع و اجتماع ایتمک. غصه صوری قزاقی بوزر

Gene İbrahim Hakki Konyalı aynı gün şu satırları yazmıştır
« »

Zavallı Bahriye Nazırı Batum kahramanı Esad Paşa bir günlük Nazırken tevkif edilmiş diyorlar. Oh olsun. Ben isterdim ki bu düşmanlarımdan, bu din ve devlet düşmanlarından intikamımı kendi ellerimle alayım. Asıl zevk bundaydı. Bunların düşmanlarım tarafından tecziyesi, doğrusu ya, benim milli onuruma dokunuyor. Çok müteessir oluyorum. Ah! Yahudi Mustafa Kemal Allah gözlerini kör etsin! Bu mülkü ve bu milleti batırdın. Ahmed Anzavur sen de bu fırsattan istifade ederek çala kılıc yürümelisin. Fırsat bu fırsat.
« »

CUMHURİYET GAZETESİNDE YAYINLANAN KONYALI İLE İLGİLİ BELGE

Ek 7

"Cumhuriyet" Gazetesi Aleyhindeki Davalardan Biri Dün Neticelendi

Gazetenin Neşriyat Müdürü Hikmet Münif,
4 Ay Hapsine Ait Olan Kararı Temyiz Ediyor

Cumhuriyet gazetesinin 20.2940 tarihli sayısında negredilen bazı vesikalari, şahsına hakaret mahiyetinde gören İbrahim Hakkı Konyalının, gazete neşriyat müdürü Hikmet Münif Ülgen aleyhine açtığı hakaret ve gönderdiği tekizipnameyi geç negretme davası, dün altıncı aslye ceza hakimliğinde neticelenmiştir.

Duruşmada, davacı İbrahim Hakkı Konyalı ile avukatı ve maznun Hikmet Münif Ülgen ile vekilleri İrfan Emin Kösemihal oğlu ile Suat Ziya Kant hazır bulunmuşlardır.

Karar

Karar sudur:
"İbrahim Hakkı Konyalıyı mevzuren ve negren tahkir etmekten maznun Hikmet Münif hakkındaki mufassal esbabı mucibelli karar bilâhare tahkir ve zabıtnameye ilhak olunacaktır. İbrahim Hakkı Konyalı 22.240 tarihli istideale Cumhuriyet gazetesinin sahibi Yunus Nadi ve neşriyat müdürü Hikmet Münif aleyhlerine hakaret davası açmış ve ayrıca matbuat kanununun 48 inci maddesinde mevcut olan cezal hükümlerinde maznunlar aleyhinde tekizipni istemiştir. Davaya mevzu teşkil eden hâdisse, 20.2940 tarihli Cumhuriyet gazetesinde negredilen ve İbrahim Hakkı Konyalya imnat olunan vesaik ve bir de matbuat kanununun 48 inci maddesine göre Cumhuriyet gazetesi ile negri talep olunan mektubun hem geç negredilmemiş, hem de punto bahsinde mevzu bahis maddenin hükümlerinin ihlâl edilmiş olmasıdır. Davacıya göre, 20.2940 tarihli Cumhuriyet gazetesinde nesrolunan vesikalar ceza kanununun 480 inci maddesi ile şartları ve unsurları tesbit edilmiş olan mevuf hakaret cürümüne mahal vermiştir. Bu vesikalardan birinde İbrahim Hakkı Konyalının mütarekeyi müleakıp Türkler için "esek", ve Atatürk için "yahudi Mustafa Kemal Allah gözlerini kör etsin!", cümleleri yazılmıştır. Filankıka müsteke İbrahim Hakkı Konyalının mensup olduğu millete ve o milletin sefine yukarıya derolunan sıfat ve kelimelerle söğmesi ve bu sözlerin aleniyete intikali mağdurun şeref ve haysiyetinin ihlâl olduğunu sarahatle gösterir. İbrahim Hakkı Konyalının Türk milletini "esek", diye itham ettiği ve Atatürke de, "yahudi Mustafa Kemal, sözlerle hitapta bulunusu, millî vücdan tarafından her zaman için takbih olunacak bir harekettir. Bu, böyle olunca; müstekiye imnat olunan vesalkin nesriden sonra, onun ceza kanunu ile tesbit olduğu gibi, halk nazarında şöhet, vakar ve haysiyetinin düğüldüğü kabul etmek lazım gelir.

Maznun ve müdafileri, davacıya ait vesalki müddealehyih tahkir etmek maksadile değil, tarihe hizmet etmek emelle nesrettiklerini söylediler. Halbuki tarih bir milletin mükadderatı ve seyrî üzerinde hiçbir suretle tesir ve nüfuzu olmayan şahıslara ait haller ve hareketlerde meşgul olmaz. Tarih ancak, millî hayatın zaruretlerle inkışaf eden hâdiseleri kendi zinesinde toplar. İbrahim Hakkı Konyalı ise, ne mütarekeden evvel, ne mütarekeden sonra Türk milletinin talih ve mukadderatı üstünde vazife almış ve tesir yapmış bir şahsiyet değildir.

Yine maznun ve müdafileri, imnat olunan fiilin, olsa olsa, matbuat kanununun 34 üncü maddesi ile alakadar bulundu-

ğunu söylediler. Halbuki mezkûr mahkûmün birinci satırını teşkil eden "Türk Ceza Kanunu hükümleri, ibaresi ve Ceza Kanununun umumî hükümleri meyanında bulunan 79 uncu maddenin sarahatî karşısında meşbuk müdafianları sayanı lîfâfat görülmüdü. Çünkü negredilen vesaik ile mağdurun hakarete maruz kaldığı ve işlenen bir fiil ile kanunun muhtelif ahkâmının ihlâl olduğuduğu faraziyesi karşısında matbuat kanununun 34 üncü maddesinin tatbik mahallî bulunmayacağı aşıkârdır. Burada zihine tebedül edecek bir nokta vardır: Atatürk, Türk milletinin dağınık iradesini kendi şahsiyetinde toplamış ve bu milleti tarih içinde ebedileştirmiştir. Bu itibarla mügaridîleyhe karşı sarfedilen sözler drâme vücdanını bil hakkin incitir ve vesalkin negri ile yukarıdaki mülahazanın karşılaştırılmasından sonra davanın sayanı mesmu olmadı; zihine tebedül eder. Fakat ceza kanunu hakaret cürümünü hangi şartlar dahilinde sayanı istisna olmadı; ve mütecaviz hakkında ceza verilemeyeceğini tahdiden tasrih etmiş olduğuna göre, fiilin mahiyeti tahkiriyesini kabul etmek lâzım gelmiştir.

Makâmı iddia, hakaretin mevzuf olduğuna söylemiştir. Halbuki fiilin hususiyet ve mahiyeti karşısında bu noktâ nazar da vârit telâkki edilmemiştir.

Maznun Hikmet Münifin hareketi ceza kanununun 482 inci maddenin son fıkrasına temas ettiği için, 6 ay hapse konulmasına 100 lira ağır para cezası ile tekizipnesine, ancak maznun Hikmet Münifin cürme mevzu teşkil eden vesalkin nesrederken, tesiri altında kaldığı sebeplerle göre, kendisi lehinde tahkiri tahfif sebebinin kabulü muvafıkı ma'delet olduğundan, aynı kanunun 59 uncu maddesine göre hapis cezasının 4 aya ve ağır para cezasının da 66 lira ve 60 kurusa tenziline ve yine maznun Hikmet Münifin matbuat kanununun 48 inci maddesi ile tahmil edilen mecburiyetlere riayet etmediği dosyası meyanındaki gazetelerin müshafesinden anlaşıldığına göre, aynı kanunun son fıkrasında yazılan "25 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve tahkiri tahfif sebebinin bu son cezaya ademî tesmiline, maznun Hikmet Münifin bundan evvel hükmedilmiş olup, ceza kanununun 89 uncu maddesine istinaden tekil edilen 927 - 87 ve 928 - 30 sayılı İdamlardaki mahkûmiyetlerinin de aynen infazına ve ceza kanununun 95 inci maddesindeki sarahate binace 6 inci aslye ceza hakimliğinin hükmetmiş olduğu 25 lira ağır para cezasının istisna edilmesine, tarafların malî vaziyetine ve fiilin hühusiyetine göre maznundan 75 lira manevî zarar alınarak müstekiye verilmesine, 850 kuruş dava harcı ile 150 kuruş nisbi harcın Hikmet Münife tahmiline ve para cezalarının aynen infazına, 34.940 tarihinde kabûlî temyiz olmak üzere karar verilerle müddelimumudî hazır olduğu halde, tarafların huzurunda usulen ve alenen tefhim edildi..

Bu kararı Hikmet Münif temyiz etmektedür.

Tekzip mektubu negretmemek davası

Afroditi davası münasebetille Cumhuriyet gazetesinin negrettiği bazı yazıları tekzip eden İbrahim Hakkı

Ki
len i
leri,
Top

Kon;
neşri
riyat
ne a
ci as
dildi

İb
sayfı
zeteş
retij
hitle
kâtiş
met
len r
fer v
gunu
zarfa
diren
Hâki
his ç
tetki
ruslu

Mi
celbi
bin 5
bir y
mek
tı.

Dü
şinli
miz
275
varit
mart
cak ç
batır
cesin